

Ключевые слова: функциональные ограничения, лицо с ограниченными функциональными возможностями, медицинская модель, социальная модель, политическая модель, модель «культурный плюрализм».

SUMMARY

Kvitko Nataliia. Organization of social and pedagogical work with children and youth with limited functional possibilities.

Over time, the number of people with disabilities in Ukraine, as well as around the world, is growing. Since it is impossible to eradicate disability as a phenomenon, society must make efforts to ensure that these people become full members of society, share human values, hierarchize them based on the assessment of their health and pursue their interests according to their own special needs. It is not always possible to overcome a person's physical disability, but everything must be done to teach people with certain disabilities to meaningfully and productively self-realize in society.

The problems of people with disabilities are not only considered social, so we can distinguish such models for disability. The organization of socio-pedagogical work with children and youth with disabilities includes the following list of problems: material support, medical care, psychological assistance to children and parents, education and vocational training, employment of children and parents, interpersonal communication, preparation of children and youth for independent life, free movement, etc.

The social worker must understand, be aware of his mission, his place in the profession, in society, in the world. Currently, despite the fact that social work is still so young in our country and has not fully revealed its humanistic potential, among social workers began to grow frustration with the social status of social workers and the role of their activities in society.

Key words: functional limitations, person with disabilities, medical model, social model, political model, cultural pluralism model.

УДК 376.42

Юрій Косенко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-2723-2031

Тетяна Дегтяренко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-7153-9706

DOI 10.24139/2312-5993/2021.03/048-057

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОГО ЗМІСТУ

У статті висвітлено особливості організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності школярів із порушеннями інтелектуального розвитку на уроках суспільствознавчого змісту, зазначені способи проведення самостійної роботи з учнями цієї категорії на уроках «Історія України» та «Основи правознавства», указано умови ефективної самостійної діяльності таких школярів і доступні для них види самостійної роботи, наголошено на врахуванні вчителем психофізичних особливостей учнів під час розробки самостійних завдань із тем суспільствознавчого змісту.

Ключові слова: учні з порушеннями інтелектуального розвитку, самостійна робота, навчальні предмети суспільствознавчого змісту.

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих цілей корекційно-освітнього процесу учнів із порушеннями інтелектуального розвитку є формування в них ключових компетентностей для подальшої успішної інтеграції в суспільство. Важливе місце серед них займає навчально-пізнавальна компетентність, яка включає організацію самостійної пізнавальної діяльності та елементи логічного мислення в дітей зазначеної категорії.

Підвищення рівня самостійності школярів з порушеннями інтелекту на уроках та робота з активізації цього процесу сприяє ефективності засвоєння ними навчального матеріалу, корекції психічних процесів, самоорганізації та розвитку в дітей інтересу й мотивації до навчання.

Самостійна робота учнів з порушеннями інтелекту передбачає виконання дітьми посильних завдань у спеціально визначений час без активної участі вчителя. В інклюзивних класах та спеціальних закладах загальної середньої освіти достатньо часто зустрічаються діти з порушеннями інтелектуального розвитку, які мають додаткові сенсорні, соматичні, логопатичні, моторні та інші ускладнення. Під час організації самостійної роботи з означеною категорією дітей учителі відчують певні труднощі. Зазначена проблема залишається актуальною до сьогодні й вимагає пошуку нових шляхів організації цього виду діяльності школярів.

Також проблемною залишається організація самостійної роботи з такими учнями на уроках суспільствознавчого змісту («Історія України» та «Основи правознавства»), яка передбачає свідоме засвоєння та оперування складними поняттями, самостійне використання навчальних текстів і словників підручника, роботу із запитаннями і завданнями, виконання підсумкових тестових завдань, опрацювання адаптованих текстових документів, історичних, фізичних та адміністративних карт, атласів, хронологічних таблиць тощо.

Аналіз актуальних досліджень. У працях П. Гальперіна, В. Давидова, М. Дайрі, Д. Ельконіна, Б. Єсіпова, Н. Менчинської, М. Скаткіна самостійна робота дітей розглядається як одна з концепцій дидактики, що сприяє розвиткові пізнавальних можливостей, інтересів та прояву ініціативності в навчанні.

Процес розвитку самостійності учнів із порушеннями інтелекту досліджувався М. Арнольдovим, І. Бгажноковою, Л. Виготським, О. Грабаровим, Х. Замським, Л. Константіновою, С. Мирським та іншими. Науковці дійшли висновку, що активізація мисленнєвої діяльності та

подолання труднощів у навчанні учнями цієї категорії можливі під час умілої організації самостійної діяльності дітей. Дослідники відзначають складнощі усвідомлення дітьми процесів суспільного розвитку, диференціації суттєвих і другорядних ознак явищ, виокремлення головних причин суспільно-історичних подій, визначення причинно-наслідкових зв'язків тощо. Учені наголошують на необхідності врахування індивідуальних особливостей кожного школяра під час розроблення завдань для самостійної роботи. Ними відзначена ефективність такої роботи під час первинного закріплення вивченого матеріалу, повторення, узагальнення й систематизації знань і вмінь.

У роботах вчених-дефектологів М. Гнезділова, Г. Дульнєва, І. Єременка, Н. Кузьміної-Сиромятнікової, В. Петрової, Б. Пінського, В. Постовської однією з провідних умов є підвищення ефективності навчального процесу шляхом розвитку самостійності учнів із порушеннями інтелекту (Плешканівська, 1981; Петрова, 2003).

Аналіз досліджень Г. Дульнєва та Б. Пінського свідчить про складність виконання учнями з порушеннями інтелекту практичних дій за письмовими інструкціями. У дослідженнях В. Лубовського констатується часткове розуміння учнями вимог інструкції вчителя.

Окремі методичні вказівки, які стосуються організації самостійної роботи на уроках суспільствознавчого змісту в спеціальній школі висвітлено в працях А. Капустіна, П. Кавтонюка, В. Лапшина, Л. Петрової, Г. Плешканівської та Б. Пузанова, але вони переважно стосуються найбільш поширених видів самостійної роботи школярів, таких як робота з підручником, індивідуальними завданнями, умовно-графічними посібниками й фактично не висвітлюють проблеми організації самостійної роботи на уроках з курсів «Історія України» та «Основи правознавства» на сучасному етапі розвитку спеціальної та інклюзивної освіти (Капустін, 2003; Косенко, 2013).

Метою статті є висвітлення шляхів ефективно організації самостійної діяльності школярів із порушеннями інтелекту на уроках суспільствознавчого змісту.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано методи: *теоретичний* – для вивчення й аналізу науково-методичної літератури, навчальних програм, посібників, підручників для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; *емпіричний* – абстрагування й системне моделювання самостійної діяльності школярів означеної категорії на уроках суспільствознавчого змісту, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, опитування, експертні оцінки для перевірки ефективності запропонованих видів діяльності.

Виклад основного матеріалу. Самостійна діяльність учнів із порушеннями інтелекту на уроках відіграє велике значення в їхньому розвитку. У процесі самостійного виконання завдань діти повторюють, закріплюють навчальний матеріал, вчаться застосовувати отримані знання на практиці, розвивають уміння самостійно працювати з різноманітними джерелами інформації – підручниками, словниками, атласами, планами, схемами, картами та іншим дидактичним матеріалом. Самостійна робота сприяє розвитку пізнавальної активності, працьовитості, ініціативності, відповідальності, розвиває та корегує пам'ять, увагу, мислення тощо.

На думку О. Юрченка, під час організації самостійної роботи на уроках суспільствознавчого змісту необхідно враховувати її орієнтацію на включення механізмів пам'яті, мислення, уваги та сприйняття. Мислення школярів з порушеннями інтелекту має конкретний характер і відрізняється низькою критичністю суджень. Пам'ять у таких дітей опосередкована, нові зв'язки формуються повільно та швидко забуваються. Увага нестійка. Важливу роль відіграє зацікавленість дитини та її рівень автономності під час виконання дидактичних завдань. Самостійна робота вимагає активного розуміння учнем змісту проблеми. Під час вивчення навчальних предметів суспільствознавчого змісту це особливо важливо, адже на основі власного досвіду, активізації пам'яті й мисленнєвої діяльності школярі з порушеннями інтелекту в змозі якісно виконати цей вид роботи (Юрченко, 2021).

Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності дітей зазначеної категорії можлива на основі низки дидактичних методів. Метод – це спосіб спільної діяльності вчителя й учнів, спрямований на досягнення певної дидактичної мети. На нашу думку, для цього виду діяльності найкраще підходять індуктивний і дедуктивний методи (за логікою самостійної роботи), репродуктивний (за характером пізнавальної діяльності), словесний, практичний і наочний методи (за джерелом передачі й сприйняття інформації). Між цими методами існує тісний взаємозв'язок. Словесні, наочні та практичні методи за логікою побудови завдань можуть бути індуктивними чи дедуктивними, а за характером – репродуктивними.

Індуктивний метод дозволяє формувати вміння в дітей аналізувати суспільно-історичні факти, явища та документи з метою формулювання відповідних висновків і узагальнень. Варто наголосити, що опис подій і явищ учителю необхідно подавати в спрощеному варіанті, щоб цей матеріал був доступним для розуміння учням із порушеннями інтелекту. Документи та закони також повинні відповідати пізнавальним можливостям цієї категорії осіб – бути адаптованими й стосуватися найбільш важливих положень.

Дедуктивний метод сприяє формуванню в учнів уміння доходити окремих висновків, які логічно виводяться із загальних положень (законів, указів, розпоряджень). За допомогою цього методу діти з порушеннями інтелекту вчатьса самостійно встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Видами самостійної роботи на уроках суспільствознавчого змісту можуть бути: порівняння; визначення послідовності окремих фактів і подій; доказ (знаходження підтвердження в тексті підручника); аналіз подій і явищ з метою встановлення наслідків, що впливають із них.

Репродуктивний метод забезпечує якісне формування вмінь і навичок у школярів, за якого вони спроможні відтворити знання на основі зовнішніх опор, підказок тощо. Прикладами самостійних видів діяльності можуть бути: перекази, складання простого плану, підбирання заголовків, виписування імен суспільно-історичних діячів, дат і місць подій з тексту підручника тощо.

Практичний метод сприяє застосуванню на практиці отриманих теоретичних знань, передбачає активне осмислення майбутніх дій, впливає на міцність усвідомлення й запам'ятовування навчального матеріалу. Видами самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів із порушеннями інтелекту можуть бути: складання схем, заповнення таблиць, малювання планів місцевості, робота з контурними картами тощо.

Словесний метод дозволяє формувати вміння складати план, заголовки, придумувати речення із запропонованих слів, готувати відповіді на основі ключових понять, давати характеристики суспільно-історичним діячам, описувати події та явища минулого.

Наочний метод забезпечує засвоєння та відтворення школярами програмового матеріалу за допомогою наочних посібників і технічних засобів, конкретизує й унаочнює словесну інформацію, активізує в дітей уяву та фантазію. Видами самостійної роботи можуть бути: виконання різноманітних завдань з опорою на предметну, образну чи умовно-графічну наочність, виконання самостійних завдань під час застосування інформаційно-комп'ютерних технологій.

Необхідно відзначити, що виконання будь-яких самостійних робіт учнями з порушеннями інтелектуального розвитку повинні здійснюватися під контролем вчителя. Це пояснюється тим, що такі діти не вміють орієнтуватися в завданні, відчують значні труднощі в плануванні майбутньої діяльності, багато з них не уявляють кінцевий результат, приступають до виконання завдання формально, без усвідомлення сутності самостійної роботи.

Успішність самостійної навчально-пізнавальної діяльності школярів багато в чому залежить від майстерності вчителя. Педагог розробляє

завдання, організовує, мотивує, керує, коригує та оцінює самостійну діяльність дітей. За даними М. Волгіної, організацію самостійної діяльності учнів із порушеннями інтелекту необхідно проводити в декілька етапів:

- 1) постановка завдання;
- 2) інструктаж з виконання завдання, показ способів виконання роботи;
- 3) самостійне виконання дітьми завдань;
- 4) аналіз самостійної роботи (Волгіна, 2021).

Залежно від типу завдання, часу відведеного на його виконання та контингенту учнів (їхнього рівня розвитку інтелекту, дрібної моторики, темпу роботи тощо) допомога вчителя може бути різною. Як правило, на початковому етапі виконання дітьми самостійної роботи вчитель бере активну участь, консультуючи школярів, наводячи їм аналогічні приклади, а для здобувачів освіти з низькими пізнавальними можливостями підказує або виконує завдання спільно з ними. Поступово, коли більшість дітей засвоюють алгоритм виконання таких завдань, їхні дії стають більш автономними, а вчителю залишається більше часу на індивідуальну роботу зі школярами з низькими пізнавальними можливостями.

Учителю необхідно звертати увагу дітей на кращі зразки виконаних завдань, підтримувати й заохочувати учнів у процесі самостійної роботи та поступово підвищувати вимоги до якості та темпу виконання завдань.

Аналіз досліджень В. Власова, Н. Гупана, О. Пометун, Т. Ремех, Ю. Малієнко, Т. Мацейків, П. Мороза, Г. Фреймана свідчать, що під час самостійної діяльності в школярів з нормо-типовим розвитком на уроках суспільствознавчого змісту формуються навчально-організаційні (планування діяльності, раціональне виконання завдань), мовленнєві (уміння відповідати на запитання, переказувати тексти), навчально-інформаційні (робота з підручником, документами, довідниками), навчально-інтелектуальні (мотивація діяльності, сприйняття, осмислення та відтворення інформації, самоконтроль) уміння (Пометун, 2006, с. 64-69).

У дітей із порушеннями інтелекту на уроках курсів «Історія України» та «Основи правознавства» також формуються предметні вміння, які передбачають елементи аналізу суспільствознавчого матеріалу, його усвідомлення й узагальнення в міру їхніх можливостей. У підручниках цих навчальних предметів міститься значна кількість диференційованих завдань, які вчитель може застосувати для самостійної роботи на уроках суспільствознавчого змісту (Косенко, 2016; Косенко, 2017; Косенко, 2018; Косенко, 2019).

З метою розвитку та корекції згаданих умінь і навичок, нами було розроблено види самостійних робіт для учнів означеної категорії на уроках суспільствознавчого змісту (табл. 1).

Таблиця 1

Розвиток і корекція предметних умінь у школярів із порушеннями інтелекту на уроках суспільствознавчого змісту

Предметні вміння	Дидактичне завдання	Вид самостійної роботи
Аналіз суспільно-історичного матеріалу	Виділення характерних рис, своєрідності суспільно-історичних подій і явищ	– виділення головного і другорядного; – робота з поняттями; – відбір матеріалу; – формування основної ідеї тексту (твору); – групування матеріалу за ознаками
	Визначення причинно-наслідкових зв'язків	– пояснення фактів; – визначення зв'язків між подіями та явищами; – визначення послідовності хронологічних подій
	Визначення характеру події	– аналіз суспільно-історичного джерела (уривка адаптованого документа, закону, постанови тощо)
Усвідомлення й відтворення вивченого матеріалу	Опис подій	– переказ; – відповіді на запитання; – опис типового суспільного явища; – опис історичного діяча
	Розповідь про суспільно-історичні події та явища	– розповідь на основі плану; – розповідь з опорою на наочність; – складання плану
Узагальнення суспільно-історичних подій	Узагальнення суспільно-історичних фактів	– групування матеріалу за певними ознаками
	Формулювання висновків	– формулювання висновків
Оцінка суспільно-важливих явищ і їх співставлення	Визначення змін, які відбулися від одного етапу до іншого	– порівняння; – заповнення таблиць
Локалізація подій і явищ у часі	Визначення послідовності, тривалості подій і явищ	– завдання з хронології
	Співвідношення дати з певними процесами і явищами	– співвідношення дати з певними подіями
	Складання хронологічних таблиць	– складання хронологічних таблиць
Локалізація подій у просторі	Використання історичної (адміністративної) карти як джерела інформації	– визначення місця розташування об'єкта;

	Дослідження зміни кордонів, кількості міст тощо	– аналіз історичної карти; – робота з контурною картою; – робота з умовними позначеннями карти
--	---	--

Для ефективно організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності школярів із порушеннями інтелекту, на нашу думку, необхідно дотримуватися певних методичних вимог, а саме:

1) самостійна діяльність дітей цієї категорії повинна здійснюватися під керівництвом і контролем учителя. Рівень допомоги педагога учням залежить від складності завдання й рівня сформованості предметних умінь та навичок дітей;

2) самостійна робота повинна становити частину уроку й поєднуватися з іншими методами навчання;

3) матеріал самостійних завдань повинен урахувати рівень пізнавальних можливостей школярів і повинні бути доступними й посильними для учнів цієї категорії;

4) під час планування самостійних завдань учитель повинен спиратися на вже сформовані знання й уміння дітей;

5) систематичне використання таких видів пізнавальної діяльності в навчальному процесі, поступове ускладнення завдань.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності в інклюзивних класах і спеціальних закладах освіти має велике корекційне значення. Успішність цього процесу залежить від педагогічної майстерності вчителя, дотримання ним методичних вимог, урахування особливостей психофізичного розвитку школярів із порушеннями інтелекту та частоти використання таких видів робіт на уроках суспільствознавчого змісту.

Перспективою подальших досліджень є вивчення можливості самостійної роботи учнів цієї категорії в парах і групах.

ЛІТЕРАТУРА

- Волгина, М. В. *Самостоятельная работа в старших классах специальной (коррекционной) школы VIII вида*. Режим доступу: <https://docplayer.ru/28396548-Samostoyatelnaya-rabota-v-starshih-klassah-specialnoy-korrekcionnoy-shkoly-viii-vida.html> (Volhyna, M. V. *Independent work in the senior grades of a special (correctional) school of the VIII type*. Retrieved from: <https://docplayer.ru/28396548-Samostoyatelnaya-rabota-v-starshih-klassah-specialnoy-korrekcionnoy-shkoly-viii-vida.html>).
- Капустін, А. І. (2003). Теоретичні передумови формування понять на основі використання корекційно-розвивальних функцій наочності. *Гуманізація навчально-виховного процесу. Науково-методичний збірник, Вип. XIX*, 331–335 (Kapustin, A. I. (2003). Theoretical prerequisites for the formation of concepts based

- on the use of correctional and developmental functions of clarity. *Humanization of the educational process. Scientific and methodical collection, Vol. XIX, 331–335*.
- Косенко, Ю. М. (2017). *Історія України : підручник для 8 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (F 70)*. Чернівці: Букрек (Kosenko, Yu. N. (2017). *History of Ukraine: a textbook for the 8 th grade of special institutions of general secondary education (F 70)*. Chernivtsi: Bukrek).
- Косенко, Ю. М. (2018). *Історія України : підручник для 9 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (F 70)*. Чернівці: Букрек (Kosenko, Yu. N. (2018). *History of Ukraine: a textbook for the 9 th grade of special institutions of general secondary education (F 70)*. Chernivtsi: Bukrek).
- Косенко, Ю. М. (2016). *Історія України. 7 клас: підручник для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей*. Чернівці: Букрек (Kosenko, Yu. N. (2016). *History of Ukraine. Grade 7: a textbook for special secondary schools for mentally retarded children*. Chernivtsi: Bukrek).
- Косенко, Ю. М. (2013). Система історичних понять у курсі історії спеціальної школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал СДПУ ім. А. С. Макаренка, 4, 152–159* (Kosenko, Yu. N. (2013). System of historical concepts in the course of history of special school. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: scientific journal of SSPU named after A. S. Makarenko, 4, 152–159*).
- Косенко, Ю. М. (2019). *Основи правознавства : підручник для 10 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (F 70)*. Чернівці: Букрек (Kosenko, Yu. N. (2019). *Fundamentals of Law: a textbook for the 10th grade of special institutions of general secondary education (F 70)*. Chernivtsi: Bukrek).
- Пометун, О. І., Фрейман, Г. О. (2006). *Методика навчання історії в школі*. Київ: Генеза (Pometun, O. I., Freiman, H. O. (2006). *Methods of teaching history at school*. Kyiv: Heneza).
- Плешканівська, Г. М. (1981). *Методичні рекомендації до організації самостійної роботи учнів на уроках історії в допоміжних школах*. Київ: РУМК (Pleshkanivska, H. M. (1981). *Methodological recommendations for the organization of independent work of students in history lessons in auxiliary schools*. Kyiv: RUMK).
- Петрова, Л. В. (2003). *Методика преподавания истории в специальной (коррекционной) школе VIII вида*. Москва: Владос (Petrova, L. V. (2003). *Methods of teaching history in a special (correctional) school of the VIII type*. Moscow: Vlados).
- Юрченко, Е. Ф. Проблема организации самостоятельной деятельности учащихся на уроках истории. Режим доступа: <https://nsportal.ru/shkola/korreksionnaya-pedagogika/library/2016/06/09/problema-organizatsii-samostoyatelnoy> (Yurchenko, E. F. *The problem of organizing students' independent activities in history lessons*. Retrieved from: <https://nsportal.ru/shkola/korreksionnaya-pedagogika/library/2016/06/09/problema-organizatsii-samostoyatelnoy>).

РЕЗЮМЕ

Косенко Юрий, Дегтяренко Татьяна. Организация самостоятельной деятельности школьников с нарушениями интеллекта на уроках обществоведческого содержания.

В статье описаны особенности организации самостоятельной учебно-познавательной деятельности школьников с нарушениями интеллектуального развития на уроках обществоведческого содержания, указаны способы проведения самостоятельной работы с учащимися этой категории по школьным предметам «История Украины» и «Основы правоведения», указаны условия эффективной самостоятельной деятельности таких школьников и доступные для них виды самостоятельной работы,

отмечена необходимость учета учителем психофизических особенностей детей при разработке самостоятельных заданий обществоведческого содержания.

Ключевые слова: *ученики с нарушениями интеллектуального развития, самостоятельная работа, учебные предметы обществоведческого содержания.*

SUMMARY

Kosenko Yurii, Dehtiarenko Tetiana. Organization of independent activity of schoolchildren with intellectual disabilities at social studies lessons.

The article highlights peculiarities of organizing independent learning and cognitive activities of schoolchildren with intellectual disabilities at social studies lessons. The aim of the article is to highlight effective ways of organizing independent work at the lessons "History of Ukraine" and "Fundamentals of Law" in special schools and inclusive classes. To solve the tasks the theoretical methods were used – study and analysis of scientific and methodological literature, curricula, manuals, textbooks for students with intellectual disabilities and empirical methods – modeling of independent activities of students of this category at social studies lessons, study and generalization of pedagogical experience, observations, surveys, etc.

Emphasis is placed on the leading activity of the teacher in the organization of independent learning and cognitive activities of students with intellectual disabilities, who develops tasks, organizes, motivates, manages, corrects and evaluates independent activity of children. The importance of developing differentiated tasks, their variability for children with different levels of intellectual development, state of development of memory, thinking, imagination, attention, motivation, pace of work and so on is emphasized.

The most effective methods of independent work at social studies lessons are described, which include inductive and deductive (by the logic of independent work), reproductive (by the nature of cognitive activity), verbal, practical and visual methods (by the source of transmission and perception of information).

The article describes the stages of independent work. The most important, according to the authors, are setting a task, giving instructions on its implementation, showing ways to perform work, independent performance of tasks by children and analysis of independent work. The activity of the teacher during the independent work of children, options for his help to students with low cognitive abilities are highlighted. The subject skills of students of this category, didactic tasks of children's independent activity at social studies lessons and types of independent work are described. The methodological requirements for carrying out independent work at lessons of social studies orientation are specified. It is proved that observance of these requirements will increase efficiency of organizing independent activity of schoolchildren with intellectual disabilities.

Key words: *students with intellectual disabilities, independent work, social studies subjects.*